

Culturele diversiteit en de stad

FOTO: ROGER DOHMEN

PETER NIJKAMP, hoogleraar aan de Vrije Universiteit Amsterdam

Veel overheden worden nu geconfronteerd met de noodzaak drastisch het mes in de publieke uitgaven te zetten. Stadsontwikkeling, infrastructuur, medische voorzieningen, onderwijs en onderzoek, en culturele voorzieningen worden daardoor zwaar getroffen. Bezuinigingen op korte termijn hebben grote negatieve gevolgen voor conjunctuurgevoelige sectoren, zoals de bouw- en de transportsector. Met alle begrip voor de wens de overheidsfinanciën op orde te krijgen dient echter ook de vraag te worden gesteld of er niet simultaan aan een structureel herstelplan gewerkt dient te worden, waarin de voorwaarden voor een duurzame groei en bloei van de economie zijn verankerd. Een van de speerpunten van zo'n herstelplan dient de stad te zijn. In een zojuist verschenen boek (Buijs *et al.*, 2010) wordt de loftrampet op de grote stad gestoken. De stad is niet alleen het centrum van economische activiteit, maar vormt in de geschiedenis ook de bron van innovatie en culturele vooruitgang. Kennis en creativiteit komen in de stad samen en worden daar gecombineerd tot toepasbare en marktgerichte goederen en diensten. Het is niet voor niets dat een snel groeiend land als China zwaar heeft ingezet op een radicale transformatie van de grote steden, die door hun agglomeratievoordelen en door hun symboolfunctie als groeimagneet de basis moeten vormen van het nieuwe China: de toekomst ligt in de stad, en niet meer op het platteland. Deze economisch-planologische visie sluit aan bij een uitspraak van Theodore Parker: "Cities have always been the fireplace of civilization, where light and heat radiated out into the dark" (O'Sullivan, 2000). De erkenning van de centrale positie van steden voor economische welvaart is niet van vandaag of gisteren, maar werd reeds door de *grand old man* van de economie, Adam Smith, vertolkt, toen hij de arbeidsverdeling en de toegankelijkheid van de stad als logistiek centrum aan rivieren of aan de kusten op elkaar betrok. In het moderne jasje van de nieuwe economische geografie komt dit gedachtegoed weer terug. Paul Krugman heeft voor de verdieping van economische inzichten omtrent agglomeratievoordelen en handelsvoordelen in een open en gedifferentieerde economie zelfs in 2009 de Nobelprijs gekregen. Economische groei en stadsvorming gaan samen, en economisch herstel kan niet plaatsvinden zonder de stad als warmtebron te zien.

Het belang van het bovenstaande kan worden geïllustreerd door te verwijzen naar 2007, het jaar dat een historische ontwikkeling markeert omdat voor het eerst in de geschiedenis meer dan de helft van de mensheid in steden woont. In Europa is de urbanisatiegraad uiteraard veel hoger en beweegt zich rond de zeventig procent. En in dichtbevolkte landen als Nederland wordt zelfs in

toenemende mate geponeerd dat het onderscheid tussen stad en platteland inmiddels zo diffuus geworden is, dat het alle betekenis heeft verloren. Wereldwijd blijkt de urbanisatiegraad nog steeds toe te nemen: er komen steeds meer megasteden, maar ook middelgrote steden worden steeds groter: de dubbele urbanisatie. Dat steden geleidelijk aan zijn getransformeerd in urbane of metropolitane gebieden doet aan het bovenstaande niets af. Verrassend is overigens wel dat de hoeveelheid klachten over de moderne stad lijkt te stijgen: de grote stad is een bron van sociale onrust, verpaupering, werkloosheid, criminaliteit, congestie en vernieling. Voor sommigen is verstedelijking een eindpunt. Ed Glaeser heeft in een interessant artikel deze vraag ook aan de orde gesteld (Glaeser, 1998). Hij komt tot de conclusie dat inderdaad vele negatieve externe effecten in de stad geconcentreerd zijn, maar dat voor de meeste stedelijke agglomeraties nog steeds geldt dat de som van alle positieve schaalvoordelen, zoals arbeidsverdeling, lokalisatievoordelen en creativiteit, groter is dan de som van alle schaalnadelen. En daarom zullen steden blijven groeien. En dat is maar goed ook, want er is geen ruimtelijke organisatie mogelijk die meer schaalvoordelen oplevert dan stedelijke agglomeraties. De stad is in principe dus niet de bron van problemen, maar juist van oplossingen. De urbanisatie is dus geen complicerende factor in een crisisbeleid, maar juist een extra kans om structuurherstel mogelijk te maken. Juist in stedelijke agglomeraties is het mogelijk zaken sneller, slimmer en goedkoper op te pakken. Inmiddels kan niet ontkend worden dat momenteel in de westerse wereld een drastische sociaal-demografische verandering in de stad plaatsvindt. Deze verandering heeft te maken met de eeuw van de migratie, zoals de 21ste eeuw nu al genoemd wordt. De stad is een toegangspoort voor buitenlandse migranten geworden. Dat proces is al in de jaren zestig van de vorige eeuw begonnen, en heeft zich gemanifesteerd als een structureel verschijnsel, dat steeds meer het aangezicht van de stad is gaan bepalen. Het aandeel allochtonen in Nederlandse grote steden varieert momenteel tussen de twintig en vijftig procent, zeker in verschillende stadswijken, en dat heeft grote consequenties voor het sociaal-economisch en cultureel functioneren van de stad gehad: in diverse gevallen is de stad een bron van haat geworden, en niet van cohesie.

Onder die omstandigheden zijn spanningen nu eenmaal onvermijdelijk, en de oplossing daarvan vergt veel inschikkelijkheid en adaptatievermogen van de moderne stedeling. Verwaarlozing van die spanningen en het laten voortbestaan van onacceptabele gedragsvormen in een stedelijke agglomeratie in de eeuw van de

migratie roept onvermijdelijk reactie en verzet op, zoals te zien in de verschuivingen in het Nederlandse politieke landschap. Met de erkenning van een falend integratiebeleid is echter de kous niet af. Moderne stadsvorming en migratie-instroom zijn steeds meer twee zijden van een medaille: een instroom van migranten kan naast nadelen ontegenzeggelijk veel voordelen opleveren (Nijkamp, 2010). Daarbij is het wel van belang een duidelijk onderscheid te maken tussen een financieel-economische analyse en een maatschappelijke kosten-batenanalyse. In het eerste geval gaat het om een schatting van geldstromen in de collectieve sector die samenhangt met de aanwezigheid van migranten, zoals de door migranten betaalde belastingen minus de door hen ontvangen uitkeringen, of de door hen veroorzaakte collectieve kosten; terwijl het in het tweede geval gaat om de vraag wat de netto economische baten voor de samenleving zijn ten gevolge van de aanwezigheid van migranten.

Het zal niet verwonderlijk zijn dat een financieel-economische analyse op korte termijn vaak een negatief saldo zal opleveren. Maar de vraag is of dat zo dramatisch is: de opleiding van autochtone kinderen vergt op de korte termijn ook veel geld en de aanleg van infrastructuur kost op korte termijn eveneens heel veel. Het is daarom van belang te beseffen dat uitgaven voor migranten mede het karakter hebben van investeringen in menselijk kapitaal, die pas na lange tijd hun vruchten zullen afwerpen. Een maatschappelijke kosten-batenanalyse toegepast op de instroom van migranten, waarbij rekening wordt gehouden met land van herkomst, leeftijd, opleiding, eerste of tweede generatie, is geen eenvoudige zaak en vergt een majeure inspanning. Maar het is wel mogelijk een aantal belangrijke economische facetten van internationale migratie op hun economische merites te beoordelen. Globaal en gemiddeld zijn de volgende resultaten uit toegepast economisch onderzoek te melden. Zo is er in het algemeen geen of nauwelijks sprake van verdringingseffecten op de arbeidsmarkt ten nadele van de autochtone bevolking, in termen van looneffecten of werkgelegenheid. Daarnaast heeft, door de bank genomen, immigratie geen negatieve effecten op economische groei, maar onder bepaalde voorwaarden zelfs uitgesproken positieve invloeden. Ook heeft immigratie doorgaans significant positieve effecten op internationale handel, toerisme en buitenlandse investeringen, en is daarmee een aanjager van economische groei. Ten slotte, een sterk toenemend aandeel van de mkb-sector bestaat uit migranten-ondernemers, de zogenaamde ethnische ondernemers, die in het algemeen succesvol en een bron van economische vitaliteit voor de stedelijke economie zijn. De economi-

sche betekenis van deze migranten-ondernemers voor grote steden laat zich moeilijk schatten, maar bedraagt vele miljarden. De bovenstaande economische effecten dienen te worden gezien tegen de achtergrond van het verschijnsel culturele diversiteit in grote stedelijke agglomeraties. Culturele diversiteit is een eigentijdse term voor het concept multiculturele samenleving, maar legt meer de nadruk op de positieve aspecten en de potenties van een gemengde samenleving met een grote variëteit aan migranten. Een positieve interpretatie van een cultureel pluriforme stedelijke agglomeratie is reeds te vinden in het werk van Jane Jacobs (1961) met haar concept van de *melting pot*, en meer recentelijk in dat van Florida (2002) met zijn creatieve klasse in de stad. Met name de laatste auteur kan zich thans in een grote populariteit verheugen, omdat hij de voordelen van de grote stad vooral zoekt in het creatieve vermogen van de culturele, kennis-, media- en modesector.

In dit kader is het belangrijk te wijzen op een verschuiving in de compositie van migranten. Was arbeidsmigratie in het verleden vooral een zaak van laaggeschoolden, thans vindt in toenemende mate een herverdeling in de richting van hooggeschoolden plaats. Concurrentie op de arbeidsmarkt zal steeds meer een concurrentie om talenten gaan, want in een hightechsamenleving is een kenniswerker een schaars goed. Bij een economisch herstelplan voor de economie hoort dan ook een plan voor internationale, hooggeschoolde arbeidskrachten die in een megapool een bron van innovatie, netwerkcontacten en openheid vormen. Deze slotobservatie sluit aan bij de gevleugelde woorden van Churchill: "The empires of the future will be empires of the mind".

LITERATUUR

- Buijs, S., W. Tan en D. Tunes (red.) (2010) *Megacities: exploring a sustainable future*. Rotterdam: 010 Publishers.
 Florida, R. (2002) *The rise of the creative class*. New York: Basic Books.
 Glaeser, E. (1998) Are cities dying? *Journal of Economic Perspectives*, 12(2), 139-160.
 Jacobs, J. (1961) *The death and life of great American cities*. New York: Random.
 Nijkamp, P. (2010) *Migratie in balans*. Werkdocument Vrije Universiteit.
 O'Sullivan, A. (2000) *Urban economics*. Boston: Irwin/McGraw-Hill.